UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

KERKLEIERSKAP AS BEMIDDELING VAN 'N ONMOONTLIKE WERKLIKHEID

'N PRAKTIES TEOLOGIESE ONDERSOEK NA DIE ROL VAN LEIERSKAP IN DIE TRANSFORMASIE VAN GEMEENTES

deur

FREDERICK JOHANNES LABUSCHAGNE

voorgelê ter vervulling van die graad

PHILOSOPHIAE DOCTOR

in

Praktiese Teologie

FAKULTEIT TEOLOGIE
UNIVERSITEIT VAN PRETORIA

2009

PROMOTOR: PROF. MALAN NEL

© University of Pretoria

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Promotor: Prof. Malan Nel

Opsomming

Met hierdie studie word gepoog om gemeenteleiers toe te rus om meer effektief leiding te gee. Die Kerk bevind haarself in 'n komplekse samelewing wat tans destruktief op kerkwees inspeel. Om die uitdagings van ons tyd te oorkom sal leiers kreatief en innoverend moet help vorm gee aan nuwe werklikhede. Alternatiewe lense is derhalwe nodig om gemeentes te begelei op 'n uitdagende reis.

Die uitdaging vir gemeenteleiers is om kerkwees ontluikend te laat gebeur. Die veronderstelling is dat Kerk organies eerder as meganies en institusioneel tot uitdrukking kom. Leierskap is 'n dinamiese aangeleentheid wat binne gemeentelike en kerkverband moet plaasvind.

Binne die Praktiese Teologie word die metodologiese modelle van Zerfass en Heitink gekies om die verkeer tussen teorie en praxis te bevorder. Die Praktiese Teologie word in terme van 'n kommunikatiewe handelingswetenskap met 'n hermeneutiese oriëntasie omskryf.

Die ondersoek is hoofsaaklik deduktief van aard. In die proses van teorievorming word teorieë vanuit verskeie dissiplines ontleed en geëvalueer. Prakties-teologiese teorie moet egter praktyk word, en daarom kom die geloofshandelinge van mense hier onder bespreking.

Die prakties-teologiese teoretiese raamwerk word nagevors vanuit drie primêre fokuspunte:

- Postmodernisme

  Die postmodernisme is vir die Kerk 'n komplekse realiteit. Die Kerk kan haarself nie losmaak van hierdie werklikheid nie en behoort daarom kennis te neem van hierdie oorwegende tydsgees. Die implikasie hiervan is dat die Kerk in 'n postmoderne konteks hermeneuties verantwoordbaar bly.

- Die identiteit van die Kerk

Vanuit ’n Bybels-Reformatoriese perspektief is dit duidelik dat die ware Kerk (*ecclesia visibilis*) sekere kenmerke en eienskappe vertoon. Dog mag die “vorm” wat die Kerk aanneem nie opgaan in hierdie eienskappe en kenmerke nie. Binne die postmoderne konteks blyk Kerkwees meer organies te gebeur. Die Kerk is egter alleen Kerk insoverre haar identiteit in Jesus Christus setel.

- Rol van leiers in ’n wêreld wat as kompleks getipeer word

Die kompleksiteit van die postmoderne samelewing het tot gevolg dat leierskapteorie en -praktyk verby die punt van beplanning, organisering en beheer (aanvaarbare bestuurswetenskaplike metodiek) ontwikkel het. Leierskap in die Kerk is ’n kollektiewe aangeleentheid en moet derhalwe holisties benader en bestuur word. Dit geskied dinamies en relasioneel.

Aan die hand van die empiriese ondersoek word nuwe riglyne vir die bedieningspraktyk daargestel.

Sleutelwoorde

- Leierskap
- Bestuur van verandering
- Kompleksiteit
- Gemeentebou
- Postmodernisme
- Identiteit van die Kerk
- Lewensiklusbenadering
- Sisteembenadering
- Ontluiking/ontsluiting
- Strategiese beplanning
- Relasioneel

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Summary

This study aims to equip leaders of congregations to become more efficient leaders. The Church finds herself in a complex society which currently has a destructive influence on the realisation of the Church. To overcome the challenges of our time, leaders must help to shape new realities in a creative and innovative way. An alternative way of looking at the issues are therefore needed to guide congregations on a challenging journey.

The challenge for congregational leaders is to let the realisation of the Church take place in a revealing and developing manner. The assumption is that the Church is realised organically rather than mechanically and institutionally. Leadership is a dynamic matter that should be realized in congregational and ecumenical context.

In Practical Theology, the methodological models of Zerfass and Heitink are selected to promote the interaction between theory and praxis. Practical Theology is defined in terms of a communicative per formative science with a hermeneutical orientation.

The investigation is mainly deductive in nature. In the process of theorising, theories from different disciplines are analysed and evaluated. Practical-theological theory must become practice, however, and for that purpose the religious acts of people are discussed here.

The practical-theological theoretical framework is researched from three primary focal points:

- Postmodernism

  Postmodernism is a complex reality for the Church. The Church cannot distance herself from this reality, and should therefore take cognisance of this prevailing spirit of our time. The implication of this is that the Church remains hermeneutically accountable in a postmodern context.

- The identity of the Church

From a Biblical-Reformational perspective, it is clear that the true Church (*ecclesia visibilis*) displays certain features and characteristics. Yet, the "form" which the Church adopts may not be reduced to these features and characteristics. In the postmodern context, Church realisation appears to be happen more in an organic manner. However, the Church is only Church in as far as her identity is rooted in Christ.

- The role of leaders in a world typified as complex

Because of the complexity of postmodern society, leadership theory and practice developed beyond the point of planning, organising and control (acceptable managerial scientific methodology). Leadership in the Church is a collective matter and as such it must be approached and managed in a holistic way, by means of dynamic and relational methods.

Based on the empirical investigation, new guidelines are developed for ministry practice.

Key terms

- Leadership
- Management of change
- Complexity
- Congregation building
- Postmodernism
- Identity of the Church
- Lifecycle approach
- Systems approach
- Development/revealing
- Strategic planning
- Relational

Bedankings

- My promotor prof. Malan Nel, baie dankie vir u bekwame leiding en geduld. U denke en perspektiewe is stimulerend en inspirerend. Dankie dat ek deur u insig en denke gevorm kon word.

- Jaqui Sommerville en Karien Adamski (Departement Statistiek – Universiteit van Pretoria) vir julle hulp met die opstel van die vraelys en verwerking van die statistiese ontledings.

- Retha Kruidenier (Departement Biblioteekdienste – Universiteit van Pretoria) vir jou hulp met die literatuurstudie en bereidwilligeheid om altyd 'n boek te soek.

- Die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika – Gemeente Parys, vir die voorreg wat ek kon geniet om julle leraar te mag wees; vir die ruimte om saam met julle te kan droom oor Kerkwees; en vir gemeentetyd wat ek in my studie kon belê.

- Aan my familie vir al die gebede en ondersteuning. In besonder wil ek my ma en oorlede pa bedank vir die wyse waarop julle my gevorm en liefgehad het. Dankie dat julle altyd in my glo, my bystaan en ondersteun. Julle daarwees in my lewe was inspirerend.

- Aan my vrou Mariëtte en my kinders – Lize-Marie, Joanica en Erick: julle het oor baie jare heen so baie opgeoffer om my droom 'n werklikheid te maak. Julle geduld en opoffering het my in moeilike tye gedra en gemotiveer. Julle sal nooit weet hoe groot julle bydrae is in die voltooiing van hierdie proefskrif nie. Mag die Here julle seën met liefde en vrede!

- Die genade, o Vader, wat U deur Jesus Christus aan my betoon het is onbegryplik. U het vir my die visie gegee en my toegerus vir my opdrag in die Kerk. Dankie dat u my gebruik net soos ek is. In U teenwoordigheid, het my lewe sin en betekenis gekry. Ek dank U Here, vir die voorreg en die

geleentheid om deur hierdie studie self geloofsgroei te kon ervaar. Dankie dat U my liefhet.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

INHOUDSOPGAWE

	OPSOMMING	I
	SLEUTELWOORDE	III
	SUMMARY	IV
	KEY TERMS	VI
	BEDANKINGS	VII
	HOOFSTUK 1 INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING	1
1.1	WAT WIL EK NAVORS?	1
1.2	HOE HET EK OP HIERDIE ONDERWERP GEKOM?	3
1.3	WAAR LÊ DIE GRENSE WAARBINNE EK MY NAVORSING DOEN?	5
1.3.1	Die Kerk bevind haarself binne ’n postmoderne samelewing	5
1.3.2	Die bestuur van verandering	6
1.3.3	Identiteitsvorming	7
1.3.4	Bedieningstruktuur	7
1.3.5	Vernuwing	8
1.3.6	Leierskap	8
1.3.7	Nuwe-paradigma Kerke (Ontluikende Kerke)	9
1.4	WAT WIL EK UITEINDELIK MET HIERDIE NAVORSING BEREIK?	10
1.5	WATTER TIPE NAVORSING IS DIE?	10
1.6	WATTER BRONNE IS BESKIKBAAR	13
1.7	WAT IS DIE WAARDE/RELEVANSIE VAN HIERDIE NAVORSING?	14
1.8	FORMULERING VAN PROBLEEM EN DOEL VAN NAVORSING	14
1.9	KONSEPTUALISERING	15
	HOOFSTUK 2 DIE POSISIONERING (HERORIËNTASIE) VAN DIE KERK IN ’n POSTMODERNE SAMELEWING: VERSKILLENDE AKSENTE	15
2.1	INLEIDING	16
2.2	DIE AFBAKENING VAN DIE VERSKILLENDE TYDVAKKE	18
2.2.1	Premoderne tydvak	18
2.2.2	Moderne tydvak	19

2.2.3	Postmoderne tydvak	23
2.3	’n NUWE HERMENEUTIESE DINAMIKA	32
2.4	SAMEVATTING	38
	HOOFSTUK 3 ’n ONDERSOEK NA DIE IDENTITEIT VAN DIE KERK	40
3.1	INLEIDING	40
3.2	KERKWEES: ’n TEOLOGIESE PERSPEKTIEF	47
3.3	DIMENSIES VAN DIE KERK	55
3.3.1	Essensie en vorm kan nooit geskei word nie	57
3.3.2	Essensie en vorm is nie identies nie	57
3.4	DIE KERK AS GEBEURE	57
3.4.1	Die belydenis: een, heilige, algemene (katolieke) en apsotoliese Kerk	60
3.4.1.1	Die Kerk is een (mia ekklesia)	67
3.4.1.2	Die Kerk is heilig (credo sanctam ecclesiam)	77
3.4.1.3	Die Kerk is katoliek	81
3.4.1.4	Die Kerk is apostolies	86
3.5	WAT MAAK DIE KERK WARE KERK?	91
3.5.1	Die suiwer bediening van die Woord	91
3.5.2	Die suiwer bediening van die sakramente	92
3.5.3	Die toepassing van die Kerklike tug	92
3.6	Spiritualiteit en identiteit	92
3.7	SAMEVATTING	94
	HOOFSTUK 4 LEIERSKAP IN ’N TRANSFORMERENDE WÊRELD	97
4.1	INLEIDING	97
4.2	LEIERSKAP: ’N OMSKRYWING	99
4.2.1	Die leierseienskapbenadering	101
4.2.2	Gedragsbenadering	101
4.2.3	Gebeurlikheidsbenadering / kontingente benadering	102
4.3	’N NUWE PERSPEKTIEF OP LEIERSKAP	104
4.4	LEIERSKAP IN ’N TRANSFORMERENDE WÊRELD	106
4.5	DIE TAAL VAN KOMPLEKSITEIT	109
4.5.1	Die Newtoniaanse perspektief op leierskap	110
4.5.2	Die Kerk as lewende organisme	111

4.5.2.1	Sisteemdenke	113
4.6	DIE BESTUUR VAN KOMPLEKSITEIT	122
4.6.1	Leierskap en die impak van 'nie-materiële' kragte op die organisasie	130
4.6.2	Die paradoks: Kompleksiteit en verandering stimuleer groei	131
4.6.3	Leierskap: "Not a matter of doing, but a matter of being"	139
4.7	SAMEVATTING	147
	HOOFSTUK 5 DIE BESTUUR VAN VERANDERING	149
5.1	DIE BESTUUR VAN DIVERSITEIT	149
5.1.1	Eksterne Kragte	150
5.1.2	Interne Kragte	150
5.2	DIE DINAMIKA VAN VERANDERING	150
5.3	TIPES VERANDERING	154
5.4	DIE VERANDERINGSPROSES	155
5.5	DIE NOODSAAKLIKHEID VAN VERANDERING	156
5.6	DIE MODELLE EN DINAMIKA VAN VERANDERINGSBESTUUR	159
5.6.1	'n Konvensionele model: die model van Kurt Lewin	159
5.6.1.1	Ontvriesing	160
5.6.1.2	Verandering	161
5.6.1.3	Bevriesing	161
5.6.2	'n Rasionele benadering tot die bestuur van verandering	162
5.6.3	'n Emosionele benadering tot die bestuur van verandering	165
5.6.3.1	Transaksionele leierskap	165
5.6.3.2	Transformasieleierskap	165
5.6.4	'n Sisteembenadering met betrekking tot die bestuur van verandering	166
5.6.4.1	Insette	166
5.6.4.2	Strategiese plan	167
5.6.4.3	Teikenelemente	167
5.6.4.4	Uitsette	167
5.7	REAKSIE OP VERANDERING	167
5.8	PERSOONLIKHEIDSTIPES EN LEIERSKAP: DIE *MYERS-BRIGGS TYPE INDICATOR*@	171
5.9	WEERSTAND TEEN VERANDERING	175

5.9.1	Eienaarsbelang	175
5.9.2	Hoe om weerstand teen verandering te oorkom	175
5.10	IMPLEMENTERING VAN VERANDERING	177
5.10.1	Strategiese beplanningsproses	177
5.10.1.1	Definiëring van die organisasie se doel en rede vir bestaan	177
5.10.1.2	Analiseer die omgewing en die waardering van sterkpunte/swakpunte en aannames	178
5.10.1.3	Stel strategieë wat huidige bronne benut om doelwitte mee te bereik	179
5.10.1.4	Stel operasionele planne waardeur doelwitte bereik word	179
5.10.1.5	Vestig kontrole en evaluasie prosedures, om te bepaal of daar enige vordering/prestasie is en of die aktiwiteite wat realiseer, konsistent is met betrekking tot die bereiking van die bestaansdoel	180
5.11	SAMEVATTING	182
	HOOFSTUK 6 EMPIRIESE NAVORSING	184
6.1	INLEIDING	184
6.2	PRIMÊRE FOKUSPUNTE MET BETREKKING TOT DIE VRAELYS	186
6.2.1	Profiel van respondente	186
6.2.1.1	Groottes van die onderskeie gemeentes	186
6.2.1.2	Ouderdomsprofiel van die respondente	188
6.3	INLEIDENDE OPMERKINGS MET BETREKKING TOT DIE BESKRYWING VAN DATA	188
6.3.1	Vraag 4	189
6.3.2	Vraag 5	190
6.3.3	Vraag 6	190
6.3.4	Vraag 7	191
6.3.5	Vraag 8	191
6.3.6	Vraag 9	192
6.3.7	Vraag 10	192
6.3.8	Vraag 11	193
6.3.9	Vraag 12	193
6.3.10	Vraag 13	194
6.3.11	Vraag 14	195

6.3.12	Vraag 15	195
6.3.13	Vraag 16	196
6.3.14	Vraag 17	196
6.3.15	Vraag 18	197
6.3.16	Vraag 19	197
6.3.17	Vraag 20	198
6.3.18	Vraag 21	198
6.3.19	Vraag 22	199
6.3.20	Vraag 23	199
6.3.21	Vraag 24	200
6.3.22	Vraag 25	200
6.3.23	Vraag 26	201
6.3.24	Vraag 27	202
6.3.25	Vraag 28	202
6.3.26	Vraag 29	202
6.3.27	Vraag 30	203
6.3.28	Vraag 31	203
6.3.29	Vraag 32	204
6.3.30	Vraag 33	204
6.3.31	Vrae 34-38	205
6.4	SAMEVATTING	206
	HOOFSTUK 7 KERKLEIERSKAP AS BEMIDDELING VAN ’N ONMOONTLIKE WERKLIKHEID	208
7.1	INLEIDING	208
7.2	ONTLUIKENDE (ONTSLUITENDE) KERKE	208
7.3	SAMEVATTING	212
7.4	RIGLYNE VIR ’N NUWE BEDIENINGSPRAKTYK	213
	ADDENDUM: VRAELYS VIR VOLTOOIING DEUR PREDIKANT	216
	LITERATUURVERWYSINGS	218